

* Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie. Wydział Pedagogiki i Psychologii

** Uniwersytet Opolski. Instytut Nauk Pedagogicznych

ANNA KANIOS*, ANNA WEISSBROT-KOZIARSKA**, ANNA LADA*

ORCID: 0000-0002-4349-7833; anna.kanios@mail.umcs.pl

ORCID: 0000-0003-1076-1957; awk@uni.opole.pl

ORCID: 0000-0002-4625-0406; anna.lada@mail.umcs.pl

*Problemy osób starszych jednym z największych wyzwań
dla pracy socjalnej. Wprowadzenie do problematyki*

Problems of Older People Are One of the Greatest Challenges for Social Work:
Introduction to the Issue

PROPOZYCJA CYTOWANIA: Kanios, A., Weissbrot-Koziarska, A., Lada, A. (2024). Problemy osób starszych jednym z największych wyzwań dla pracy socjalnej. Wprowadzenie do problematyki. *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio J, Paedagogia-Psychologia*, 37(1), 9–18. DOI: 10.17951/j.2024.37.1.9-18.

ABSTRAKT

Artykuł jest wprowadzeniem do charakterystyki zagadnień związanych z obszarem działań w zakresie pracy socjalnej. Głównym założeniem jest pokazanie roli polityki społecznej państwa w rozwiązywaniu problemów społecznych, w tym szczególnie związanych z procesami demograficznymi. Treści zawartych analiz odnoszą się do problemów w obszarze starości i starzenia się społeczeństwa oraz zadań, przed jakimi stoją pracownicy socjalni w perspektywie starych i nowych wyzwań społecznych.

Słowa kluczowe: polityka społeczna; praca socjalna; osoby starsze; problemy społeczne

Jednym z najważniejszych wyzwań, przed którym stoją społeczeństwa wysoko uprzemysłowione, są procesy demograficzne, w tym szybko starzejące się społeczeństwo. Z jednej strony mamy do czynienia z zachwianiem prawidłowych proporcji między osobami w wieku produkcyjnym a osobami w wieku poprodukcyjnym. Z drugiej strony pojawiają się problemy związane z zapewnieniem poczucia bezpieczeństwa rosnącej liczbie osób starszych i z dbałością o ich dobrostan. Problem starzenia się społeczeństwa w znacznym stopniu dotyczy także

Polski, co wskazuje na konieczność prowadzenia ekspertyz i badań naukowych, które mogą być drogowskazem dla konstruowania programów senioralnej polityki społecznej, w tym z ukierunkowaniem na nie pracy socjalnej. Zadań stanowiących spektrum zainteresowania senioralnej polityki społecznej jest bardzo dużo, ale możliwość ich realizacji warunkuje dobre wykorzystanie teoretycznych i praktycznych analiz, prowadzonych zarówno przez badaczy, jak i przez praktyków oraz naukowców zajmujących się pracą socjalną i samymi pracownikami socjalnymi.

Seniorzy stanowią grupę społeczną, która w szczególny sposób odczuwa potrzebę akceptacji oraz – mimo podeszłego wieku – pragnie być użyteczna dla innych. Sytuacja osób starszych w społeczeństwie dość często bywa jednak trudna, co wynika głównie z problemu izolowania ich z życia wspólnotowego. Przyczyn izolacji społecznej osób starszych jest wiele. Do najważniejszych należy zaliczyć pogarszający się wraz z wiekiem stan zdrowia, poczucie nieużyteczności, wykluczenie cyfrowe, rozluźnienie więzi rodzinnych, aktywność ludzi młodych stanowiącą dla nich trudną do zrozumienia i pokonania barierę czy też utratę dotychczasowej pozycji ekonomicznej i społecznej. Stąd jednym z głównych zadań senioralnej polityki społecznej jest łagodzenie poczucia izolacji i samotności oraz organizacja aktywności życiowej w poczuciu bezpieczeństwa i dobrostanu. Niezbędnym warunkiem tego stanu rzeczy jest dbałość o utrzymanie dobrego stanu zdrowia i kondycji psychofizycznej osób starszych oraz eliminowanie barier utrudniających im aktywne uczestnictwo w życiu społeczności lokalnych (Weissbrot-Koziarska, 2017, s. 134).

Jednym z najistotniejszych zadań polityki społecznej wobec osób starszych jest zapewnienie godnego przeżywania okresu starości, a także zapobieganie i przeciwdziałanie wszelkim przejawom dyskryminacji ze względu na wiek. Ochrona godności osób starszych polega na uznaniu ich prawa do bycia i funkcjonowania w świecie na miarę swoich możliwości i sił oraz prawa do aktywności, która pozwoli zaspokoić im własne potrzeby we wszystkich obszarach funkcjonowania społecznego (Thorpe, 2004, s. 51). Realizacja tych zadań wymaga w dużej mierze zaangażowania i wsparcia ze strony całego społeczeństwa, w rozumieniu zarówno globalnym, jak i lokalnym, oraz osób kompetencyjnie do tego przygotowanych, czyli pracowników socjalnych. Zakres i formy wsparcia zależą od wielu czynników, w tym od struktury rodziny, dostępności osób mogących być źródłem wsparcia, dostępności instytucji, organizacji usług społecznych w miejscu zamieszkania seniora. Osoby starsze potrzebują szczególnego wsparcia i potrzeba ta nasila się w miarę pojawiania się niesamodzielności, która jest wynikiem samego procesu starzenia się, ale także niekorzystnych warunków życia i funkcjonowania. Minimalizacja negatywnych skutków procesu starzenia się i izolacji społecznej osób starszych stanowi jedno z najważniejszych zadań systemu zabezpieczenia społecznego państwa. Rozwój odpowiednich narzędzi i instrumentów

może zapewnić seniorom aktywność społeczną w wielu jej obszarach, w tym na rynku pracy. Należy przy tym pamiętać, że wsparcia wymagają nie tylko seniorzy ze złym stanem zdrowia, lecz również ci, którzy nie mają problemów zdrowotnych, a jedynym ich problemem jest poczucie osamotnienia i nieprzydatności w lokalnej społeczności. Jak słusznie zauważa Kanios (2014, s. 82), aktywizacja ludzi starszych może przybierać różne formy i odbywać się w różnych obszarach. Autorka wymienia m.in. aktywność społeczną czy edukacyjną. Ta ostatnia zazwyczaj przybiera formę formalną, pozaformalną i nieformalną. Zaangażowanie osób starszych do jak najdłuższego uczestnictwa i aktywności społecznej daje wiele dobrego w wymiarze zarówno indywidualnym, jak i zbiorowym.

Istotnym źródłem zmian w sposobach funkcjonowania osób starszych są dynamiczne zmiany w przekształcaniu się rodzin. Te z kolei są wynikiem szybkich globalnych przemian. Jak podkreśla Cudak (2012, s. 7), „rodzina jako mikrostruktura społeczna funkcjonuje w układzie społecznym, staje się jej częścią, a także zmienną zależną od uwarunkowań zewnętrznych, makrospołecznych. Dlatego też wszelkie zmiany w systemie makrospołecznym mają pewien wpływ na funkcjonowanie tej małej grupy społecznej, jaką jest rodzina. Z tą jednak różnicą, że dynamika zmian makrospołecznych, szczególnie w czasach transformacji ustrojowej w Polsce i w innych krajach, jest znacząca, przebiega ona w dość szybkim tempie i obejmuje różne sfery życia człowieka – gospodarczą, polityczną, społeczną, aksjologiczną i socjalną. Natomiast w rodzinie przemiany w funkcjach, postawach czy systemie wartości nie następują w sposób zdecydowany, ostry i tak dynamiczny jak w globalnym otoczeniu społecznym. Niektóre paradygmaty występujące w makrostrukturze społecznej grupa wspólnoty rodzinnej przyjmuje, włączając je do własnego życia i funkcjonowania wewnętrznego”. Te szybkie globalne zmiany utrudniają/ograniczają procesy wymiany międzypokoleniowej, w tym kształtowania prawidłowych relacji opieki i wzajemnego wsparcia ze strony wszystkich członków rodziny. Współcześnie, zdaniem Szukalskiego (2013), mamy do czynienia ze zjawiskiem wertykalizacji rodziny, czyli wydłużania się jej linii życia i zmniejszania umieralności przy jednoczesnym spadku liczby krewnych. Zależność ta powoduje, że znacznemu ograniczeniu ulega radykalnie liczba osób, które mogłyby sprawować opiekę nad starszym członkiem rodziny, a tym samym rośnie zapotrzebowanie na wsparcie instytucjonalne. Wraz z wertykalizacją sieci rodzinnej (zmniejszaniem się liczby osób z tego samego pokolenia i zwiększaniem się liczby jednocześnie żyjących pokoleń) ograniczeniu ulegnie możliwość uzyskania wsparcia w obrębie rodziny, a większa odpowiedzialność będzie spoczywała na samorządzie terytorialnym, organizacjach pozarządowych i nieformalnych oraz nierodzinnych sieciach wsparcia, czyli tzw. wtórnych źródłach wsparcia. Osoby starsze często starają się zaspokoić potrzeby we własnym zakresie, ale pojawiające się coraz częściej problemy zdrowotne powodują, że nie każdy rodzaj potrzeb mogą zrealizować samodzielnie. To z kolei kreuje wyzwania

dla instytucji publicznych i samorządu terytorialnego, które powinny być ukierunkowane przede wszystkim na wspieranie samodzielności w miejscu zamieszkania osób starszych i ich rodzin oraz na tworzenie nieformalnych sieci wsparcia, w tym pomocy sąsiedzkiej. Ukształtowanie odpowiednich relacji międzyludzkich pozwoli na stworzenie warunków do wzajemnej pomocy i wsparcia, a rolą państwa powinno być stworzenie instrumentarium do zaspokajania potrzeb i osiągnięcia życiowych celów.

Rozwiązanie społecznych problemów wymaga współpracy różnych instytucji, w tym rządu, organizacji pozarządowych i społeczeństwa obywatelskiego, a także odpowiednich reform politycznych i społecznych. Ważne są również monitorowanie i ocena efektów wprowadzanych zmian, aby dostosowywać politykę społeczną do zmieniających się potrzeb społeczeństwa. Warto przy tym zwrócić szczególną uwagę na rodzaj, formy i sposoby działań w zakresie wsparcia, tak aby uwzględniały różnorodność grup społecznych, w tym osób starszych, i czynniki warunkujące konieczność korzystania z pomocy. Należy pamiętać, że zapotrzebowanie na wsparcie jest dynamiczne, zarówno w wymiarze jednostkowym (zmienia się zależnie od zmiany osobistej sytuacji osoby starszej), jak i w wymiarze zbiorowości, a wraz z postępującym procesem starzenia się ludności obserwowany jest wzrost liczby jednoosobowych gospodarstw domowych, co z kolei zwiększa zapotrzebowanie na wsparcie społeczne, w tym ze strony pracowników socjalnych.

Rosnąca stale liczba seniorów spowodowała większe zainteresowanie państwa i rządu problemami tej grupy. W rezultacie doszło do wyodrębnienia polityki senioralnej, rozumianej jako działania administracji publicznej wszystkich szczebli oraz innych organizacji i instytucji, które realizują zadania i inicjatywy kształtujące warunki godnego i zdrowego starzenia się (Uchwała, 2013). Grupy tej nie należy postrzegać tylko i wyłącznie w kontekście opieki, ale przede wszystkim możliwości.

Państwo, jako system instytucji stojących na straży prawidłowego życia i funkcjonowania swoich obywateli, musi być w stanie gotowości do podejmowania działań w nagłych, nieprzewidzianych sytuacjach kryzysowych, w tym w gwałtownie postępującym procesie starzenia się społeczeństwa. Owa gotowość dotyczy zarówno możliwości natychmiastowego uruchamiania niezbędnych zasobów, jak i jasnych procedur ich wdrażania.

Jedną z grup zawodowych, która aktywnie rozwiązuje problemy osób starszych, są pracownicy socjalni. Wykorzystując swoje umiejętności, podejmują głównie działania, których celem jest umożliwienie seniorom jak najdłuższego pozostania w miejscu ich zamieszkania, co ma uzasadnienie zarówno w aspekcie indywidualnym, społecznym, jak i ekonomicznym. Ludzie starsi czują ogromny związek ze środowiskiem, w którym żyją, a także z ludźmi, którzy ich otaczają. Znane otoczenie daje im poczucie bezpieczeństwa i świadomość panowania nad

swoim życiem. Co więcej, osoby starsze pozostają w swoistej relacji z daną okolicą, co wiąże się z pamięcią wydarzeń związanych z danym miejscem, które jest częścią ich biografii i tożsamości (Nóžka, 2017, s. 294).

Polityka społeczna ma kluczowe znaczenie dla funkcjonowania społeczeństwa i państwa. Dynamiczne zmiany wymagają również dostosowania programów kształcenia w zakresie szeroko definiowanej polityki społecznej oraz wymagają pojawienia się, oprócz już istniejących, nowych profesji w tym zakresie. Można do nich zaliczyć specjalistów ds. polityki społecznej (zajmują się opracowywaniem, wdrażaniem i oceną polityk społecznych; ich zadaniem jest wsparcie rządu, organizacji pozarządowych i instytucji publicznych w podejmowaniu decyzji dotyczących świadczeń i wsparcia społecznego), terapeutów społecznych (pomagają innym w radzeniu sobie z trudnościami społecznymi i emocjonalnymi, takimi jak uzależnienia, przemoc domowa czy problemy wychowawcze), doradców ds. równości i inkluzji społecznej (pomagają w opracowywaniu i wdrażaniu programów i strategii mających na celu zapewnienie równości szans i eliminację dyskryminacji społecznej).

Problemów, z jakimi boryka się na co dzień społeczeństwo, w tym osoby starsze, jest wiele. Nie każdy jest w stanie poradzić sobie z nimi samodzielnie. Dlatego ważne jest, aby wskazać kierunki działań polityki społecznej państwa, w tym realizacji zadań z obszaru pracy socjalnej. Ukazanie wachlarza problemów, z jakimi muszą mierzyć się pracownicy socjalni oraz analiza potrzeb społecznych i konieczność wsparcia ze strony pracowników socjalnych, instytucji i społeczeństwa mogą pomóc w rozwijaniu bardziej zaawansowanych teorii i narzędzi. To z kolei może przyczynić się do lepszego zrozumienia i rozwiązywania problemów społecznych. Dlatego oddajemy w Państwa ręce zbiór artykułów, których autorzy analizują problemy społeczne, w tym sytuację osób starszych, a także pokazują pracę socjalną wobec aktualnych i nowych wyzwań, przed którymi stoi ludzkość.

Niniejszy tom pt. *Praca socjalna wobec współczesnych wyzwań* składa się z trzech części.

Pierwsza część – *Starość w perspektywie pracy socjalnej* – zawiera pięć artykułów naukowych. Rozpoczyna ją tekst Moniki Adamczyk pt. *Czego Polacy obawiają się na starość i jak planują zorganizować tę fazę swojego życia?* Autorka przedmiotem badań uczyniła obawy związane ze starością. Kluczowe pytania badawcze są następujące: Jak wygląda świadomość konieczności przygotowywania się do tej fazy życia pod względem planowanych strategii radzenia sobie w sytuacjach trudnych? Jakie strategie organizowania życia na starość są najbardziej popularne wśród dorosłych Polaków? Badaniami objęto 1006 osób – przedstawicieli różnych grup wiekowych. Metodą badań był sondaż diagnostyczny – wywiady bezpośrednie CAPI (*Computer Assisted Personal Interview*), z wykorzystaniem techniki kwestionariusza wywiadu wspomaganego komputerowo. Badania potwierdziły, że dorośli Polacy (niezależnie od wieku) do najważniejszych obaw

związanych ze starością zaliczają chorobę, inwalidztwo, poczucie zależności od innych i nieprzydatności. Najchętniej chcieliby w okresie starości pozostawać we własnym domu i korzystać ze wsparcia najbliższych osób.

Krzysztof Szluz i Anna Szluz w artykule pt. *Przestrzeń prawna dla działań innowacyjnych na rzecz osób starszych* poddają analizie regulacje prawne obejmujące działania realizowane w ramach centrów usług społecznych, a także usługi społeczne na rzecz osób starszych, takie jak opieka wytchnieniowa, usługi sąsiedzkie, asysta osobista i usługa teleopieki. Jak twierdzą, można wskazać mankamenty wszystkich trzech ustaw dotyczących opieki i pomocy społecznej, gdyż nie zawierają one przepisów o rodzajach pomocy społecznej przyznawanej typowo z powodu starości. Innym utrudnieniem, dla rozwiązań bardziej innowacyjnych, jak chociażby wprowadzenie centrów usług społecznych, jest to, że nie wszystkie osoby starsze mogą z nich skorzystać, część gmin nie jest bowiem zainteresowana udziałem w takich przedsięwzięciach.

Innowacyjnym tekstem badawczym jest artykuł Sabiny Pawlas pt. *Holistyczna opieka nad chorym onkologicznie seniorem i jego rodziną – przestrzeń dla pracy socjalnej*. Celem było rozeznanie, jakie działania są rzeczywiście realizowane w praktyce pracy socjalnej z osobami chorującymi onkologicznie. Jak wskazuje autorka, najwięcej zachorowań na nowotwory diagnozuje się w grupie osób powyżej 60. roku życia. W artykule skoncentrowała się na kwestii pozamedycznej pomocy jednostce i rodzinie w obliczu raka, dążąc do odpowiedzi na pytanie o zasoby pracy socjalnej w Polsce w obszarze wsparcia osób chorych onkologicznie w opinii badanych pracowników socjalnych. Główne pytanie badawcze dotyczyło tego, jakie działania pomocowe podejmowane są w ramach pracy socjalnej w odpowiedzi na psychospołeczne skutki choroby onkologicznej. Badania przeprowadzono wśród pracowników socjalnych z terenu województwa śląskiego w latach 2020 i 2021 z wykorzystaniem metody jakościowej. W wywiadach pogłębionych uczestniczyło 20 pracowników socjalnych zatrudnionych w ośrodkach pomocy społecznej.

Tekst pt. *„Nieważne, ile mam lat...” – subiektywny wiek 50-letnich kobiet w okresie menopauzalnym*, autorstwa Natalii Śluzek i Aleksandry Błachnio, to empiryczna analiza definiowania samooceny u kobiet powyżej 50. roku życia. Celem projektu badawczego było opisanie związku między występującymi i odczuwanymi objawami menopauzalnymi 50-letnich kobiet a ich samooceną oraz określenie poziomu samooceny badanych kobiet przez pryzmat subiektywnie odczuwanego wieku. W badaniu udział wzięło 90 kobiet. Badania przeprowadzono w oparciu o wystandaryzowane narzędzia diagnostyczne oraz pytania otwarte zadawane każdej respondentce. Analiza wyników badań wskazuje na zależności związane z występowaniem objawów menopauzalnych i samooceną.

Piotr Gierek w artykule pt. *Wsparcie społeczne osób starszych na przykładzie Programu „Korpus Wsparcia Seniorów” realizowanego w gminie Chorzów* przedstawia problem wsparcia społecznego w ocenie uczestników programu

Ministerstwa Rodziny i Polityki Społecznej pn. „Korpus Wsparcia Seniorów” (polegającego m.in. na zaangażowaniu wolontariuszy świadczących pomoc osobom potrzebującym), który był realizowany w 2022 r. w gminie Chorzów. Badania realizowane były w strategii badań jakościowych za pomocą techniki wywiadu. Badaniami objęto 14 osób starszych. Wyniki analiz empirycznych wykazały, że osoby starsze najczęściej doświadczają problemu samotności i poczucia wyobcowania. Pomoc wolontariuszy poprzez rozmowy, dotrzymywanie towarzystwa, okazywanie troski i zainteresowania ma dla seniorów ogromne znaczenie. Istotne było także udzielanie seniorom wsparcia i pomocy w czynnościach dnia codziennego oraz ułatwienie dostępu do podstawowej opieki zdrowotnej.

Druga część – *Praca socjalna wobec współczesnych problemów społecznych* – poświęcona została niezwykle ważnym kwestiom związanym ze współczesnymi problemami społecznymi.

Beata Szluz i Beata Jamrógiewicz w artykule pt. „*Niecodzienna codzienność*”. *Świat społeczny osób z chorobą Parkinsona* przybliżają codzienność osób z chorobą Parkinsona. Przedmiotem analiz jest ukazanie społecznego świata osób przewlekle chorych na podstawie ich subiektywnej oceny tego funkcjonowania. W badaniach przeprowadzono 44 autobiograficzne wywiady narracyjne, w których autorki poruszyły kwestie związane z aktywnością, niezależnością i samodzielnością osób dotkniętych chorobą Parkinsona. Zebrany materiał stanowi inspirujące źródło wiedzy. Wyniki analiz empirycznych m.in. wykazały, że osoby chorujące przewlekle, które były aktywne twórczo lub brały udział w zajęciach z arteterapii, łatwiej godziły się z faktem choroby i akceptowały tę sytuację, w przeciwieństwie do grupy, która była bierna w kontekście działań twórczych.

Anna Bocheńska-Brandt i Anna Kanios w artykule pt. *Funkcjonowanie osób bezdomnych w Niemczech – analiza indywidualnych przypadków* poruszają problem bezdomności w Niemczech. Jak się okazuje, w tym kraju osób bezdomnych jest obecnie około 372 tys. Autorki opisują zagadnienie bezdomności z perspektywy indywidualnych osób poprzez zaprezentowanie ich losów. Z analizy wynika, że wśród przyczyn bezdomności znajduje się m.in. zaleganie z opłatami czynszowymi i związane z tym eksmisje, bezrobocie, a także rozwody, śmierć partnera oraz uzależnienia.

Marzena Okrasa w artykule pt. *Samoocena a poziom aspiracji edukacyjno-zawodowych uczniów* pochyła się nad kwestią aspiracji i samooceny młodzieży, postrzeganych przez pryzmat funkcjonowania w rodzinie dysfunkcyjnej. Rodzina jako podstawowa grupa społeczna i środowisko, w którym wzrasta młody człowiek, gdzie kształtują się jego nawyki i obraz samego siebie, warunkują to, jak będzie funkcjonował w przyszłości. Badania prowadzone były metodą sondażu diagnostycznego, a grupa respondentów liczyła 126 osób – była to młodzież ze szkół podstawowych. Analiza zebranego materiału empirycznego ukazała

zależność pomiędzy wysokimi aspiracjami edukacyjnymi i zawodowymi a wysoką samooceną. Niska samoocena łączyła się z niskimi aspiracjami.

Dariusz Sarzała w artykule pt. *Praca socjalna jako czynnik wspierający readaptację społeczną skazanych w polskim systemie penitencjarnym* porusza niezwykle istotne kwestie społeczne. Autor pochyła się nad skutecznością pracy socjalnej ze skazanymi odbywającymi karę więzienia. Osoby te, często zdemoralizowane, z deficytami w funkcjonowaniu społecznym, mają uniemożliwiony dostęp do zasobów, dzięki którym mogłyby zabezpieczać swoje potrzeby. Celem artykułu jest wskazanie, czy i na ile system penitencjarny w Polsce włącza pracę socjalną do sieci czynników wspierających proces readaptacji społecznej osób skazanych. Analiza doprowadziła do opracowania autorskich propozycji modelowych rozwiązań odnoszących się do pracy socjalnej ze skazanymi.

Małgorzata Przybysz-Zaremba i Wioletta Bieńkowska w artykule pt. *Problemy i zaburzenia w funkcjonowaniu dorosłych osób współuzależnionych jako wyzwanie dla pracy socjalnej* przedmiotem rozważań uczyniły specyfikę funkcjonowania osób współuzależnionych, które doświadczyły tego w rodzinie biologicznej, rodzinie własnej lub w sferze zawodowej. W badaniu udział wzięły 143 osoby, które w historii swojego życia doświadczyły współuzależnienia od osób nadużywających alkoholu. Autorki po analizie zebranego materiału opracowały rekomendacje dla pracowników socjalnych pracujących z osobami współuzależnionymi. Celem opracowania wniosków dla praktyków jest wskazanie obszarów wsparcia, aby pomoc dedykowana osobom uwikłanym w problem alkoholowy bliskich była bardziej skuteczna.

Tekst pt. *Syndromy psychosomatyczne i ocena znaczenia choroby u pacjentów z IBS i CD jako wyzwanie dla pomocy psychologicznej* autorstwa Agaty Banakiewicz, Marii Banasik i Agnieszki Kulik to wynik projektu badawczego, którego celem było rozpoznanie kondycji psychicznej i funkcjonowania osób z przewlekłymi chorobami układu pokarmowego. W badaniu udział wzięło 101 osób borykających się z takimi schorzeniami. Wyniki badań wskazują, z jakimi trudnościami mierzą się osoby chorujące przewlekle oraz jaka jest ich kondycja psychofizyczna. Wnioski opisane w artykule mogą być wskazówkami w procesie organizowania wsparcia psychologicznego dla takich pacjentów.

Peter Jusko i Hans Jørgen Wallin Weihe w artykule pt. *Football Hooliganism as a Socio-Political Phenomenon: Motivation, Manifestations, and Prevention Strategies* przybliżają zagadnienia związane z politycznym wykorzystywaniem piłki nożnej oraz różnorodne aspekty społeczno-patologiczne warunkujące zjawisko chuligaństwa piłkarskiego, ale też nadużywanie środków psychoaktywnych przez osoby zaangażowane w ten proceder. Ponadto ukazują swoistą filozofię czy styl życia chuliganów piłkarskich. Analizują też możliwości eliminowania tego zjawiska z przestrzeni społecznej oraz poszukują narzędzi, dzięki którym możliwe będzie zapobieganie chuligaństwu piłkarskiemu.

Trzecia część – *Pracownik socjalny w obliczu nowych wyzwań* – zawiera cztery teksty.

Monika Dacka w artykule pt. *Pracownik socjalny we współczesnym świecie – rola i możliwości wsparcia* przedmiotem rozważań uczyniła specyfikę funkcjonowania zawodowego pracowników socjalnych. Autorka stawia tezę, że zachodzące zmiany o charakterze społecznym, politycznym i ekonomicznym przyczyniają się do innego spojrzenia na rolę i kształcenie pracownika socjalnego.

Anna Lada w artykule pt. *Pomagać i wspierać w nowej rzeczywistości społecznej – oczekiwania zawodowe wobec pracowników socjalnych* prezentuje teoretyczną analizę literatury przedmiotu, która ukazuje oczekiwania, jakie współcześnie stawiane są pracownikom socjalnym. Wstęp do tych rozważań stanowi wprowadzenie obejmujące kwestie związane z pracą, wartością pracy dla człowieka oraz rolę, jaką praca odgrywa w życiu indywidualnym jednostki i w życiu społecznym. Opracowanie ukazuje, jak długa staje się lista obowiązków czy kompetencji oczekiwanych od osób podejmujących się zawodu pracownika socjalnego. Autorka wskazuje, że coraz częściej poza wiedzą merytoryczną, która jest fundamentem, niezwykle istotne w pracy pracownika socjalnego są jego kompetencje społeczne, entuzjazm oraz umiejętność pracy pod presją czasu.

Katarzyna Nowosad w artykule pt. *Wypalenie zawodowe pracowników socjalnych jako efekt stresu zawodowego* pochyliła się nad problemem niezwykle aktualnym w życiu zawodowym pracowników służb społecznych. Celem projektu badawczego było wskazanie zależności pomiędzy zmiennymi: wypaleniem zawodowym pracowników socjalnych i poziomem ich ogólnego stresu zawodowego. W badaniu udział wzięło 153 pracowników socjalnych. Analizy prowadzone przez autorkę wskazują, że w związku z tym, że jest to praca opierająca się na wspieraniu i pomocy klientów, to cechuje się ona spotęgowanym przewlekłym stresem, wynikającym bardzo często z nadmiernego obciążenia pracą, który stanowi czynnik wyzwalający wypalenie zawodowe pracowników socjalnych. Sytuacja ta skorelowana jest ze stażem pracy – im dłuższy staż, tym większe ryzyko wystąpienia wypalenia zawodowego.

Tom zamyka artykuł Kingi Lisowskiej i Majki Łojko pt. *Już dość! Historia pewnego przypadku odejścia z zawodu pracownika socjalnego*. Przedmiotem analiz jest zjawisko wypalenia zawodowego w zawodzie pracownika socjalnego, a zwłaszcza przyczyny podjęcia decyzji o odejściu z zawodu. Badania oparte zostały na indywidualnym studium przypadku z wykorzystaniem wywiadu narracyjnego skoncentrowanego na wybranym fragmencie życia zawodowego i osobistego. Wyniki badań wskazują, że o podjęciu decyzji o rezygnacji z wykonywania zawodu pracownika socjalnego zadecydowało kilka przyczyn: stres, konflikty w miejscu pracy, zwiększająca się liczba obowiązków niemożliwych do zrealizowania, trudna sytuacja finansowa, zmniejszająca się granica pomiędzy życiem zawodowym a życiem osobistym. Dodatkowymi problemami wskazanymi przez

respondenta były ciągle rosnące wymagania w zakresie poszerzania własnych kompetencji i kwalifikacji, a przy tym niskie wynagrodzenie i niesprzyjająca atmosfera w środowisku pracy, w tym konflikty z przełożonymi czy brak narzędzi służących do udzielania rzeczywistej pomocy ludziom potrzebującym.

BIBLIOGRAFIA

- Cudak, H. (2012). Zaburzenie struktury rodziny jako konsekwencja makrospołecznych uwarunkowań. *Pedagogika Rodziny*, (2), 7–17.
- Kanios, A. (2014). *Praca socjalna. Zagadnienia teoretyczne i metodyczne*. Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Nózka, M. (2017). Wyzwania dla srebrnej pracy socjalnej w społeczności lokalnej. *Zeszyty Pracy Socjalnej*, 22(4), 291–310. DOI: 10.4467/24496138ZPS.17.018.8013
- Szukalski, P. (2013). Rodzina przyszłości w perspektywie demograficznej. W: J. Grotowska-Leder, E. Rokicka (red.), *Nowy ład? Dynamika struktur społecznych we współczesnych społeczeństwach* (s. 411–427). Łódź: Wydawnictwo UŁ. DOI: 10.18778/7525-967-4.24
- Thorpe, E. (2004). Dyskryminacja ze względu na wiek w Unii Europejskiej. W: B. Tokarz (red.), *My też! Seniorzy w Unii Europejskiej* (s. 50–59). Warszawa: Wydawnictwo Akademii Rozwoju Filantropii.
- Uchwała (2013). Uchwała nr 238 Rady Ministrów z dnia 24 grudnia 2013 r. w sprawie przyjęcia dokumentu Założenia Długofalowej Polityki Senioralnej w Polsce na lata 2014–2020 (M.P. 2014, poz. 118).
- Weissbrot-Koziarska, A. (2017). W pułapce samotności. Pracownik socjalny wobec wykluczenia samotnych seniorów z lokalnej przestrzeni społecznej. *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio J, Paedagogia-Psychologia*, 30(4), 133–145. DOI: 10.17951/j.2017.30.4.133

ABSTRACT

The article is an introduction to the characteristics of issues related to the area of social work activities. The main assumption is to show the role of state social policy in solving social problems, especially those related to demographic processes. The content of the included analyzes refers to problems in the area of old age and the aging of society as well as the tasks faced by social workers in the perspective of old and new social challenges.

Keywords: social policy; social work; older people; social problems